

İŞLETMELERDE MALİ TABLO HİLELERİ

1. Giriş

Günümüz iş yaşamında işletmelerin karşı karşıya kaldıkları en önemli sorunlardan biri yapılan hilelerdir. Genel olarak hile; çeşitli oyunlarla, sahtekarlıklarla, aldatma yöntemleri ile bir kişi veya kurumun varlığın elde edilmesi şeklinde tanımlanabilir.

İşletmelerde hilenin en basit tanımı, çalışanların veya tepe yönetiminin genellikle kişisel menfaatleri için işletme kaynaklarını çeşitli yollarla gizlice kullanmaları olarak tanımlanabilir. Tanıma konuyla yakın ilgisi olmayanlar baktığında işletmelerdeki hilelerin boyutunu önemsemeyebilir. Yapılan araştırmalar, hilelerin işletmeye verdikleri zararın tahminlerin çok üzerinde olduğunu göstermekte ve üzerinde ciddiyetle durulması gereken bir konu olması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışmada işletme yönetimleri tarafından yapılan hile türlerinden biri olan mali tablo hileleri incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma toplam dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde konuya ilişkin giriş yapılmış olup, ikinci bölümde de genel olarak hile ve hatanın tanımı ile hile türleri belirtildikten sonra, üçüncü bölümde mali tablo hileleri, bu hilelerin doğası, bu hileyi işleyenlerin karakterisik özellikleri bu hile türlerine ilişkin istatistiklere yer verilmiş ve son bölümde ise konuya ilişkin kısa bir düşünce yer almaktadır.

2. Genel Bilgiler

2.1. Hilenin Tanımı

Sözlük anlamıyla hile; “Birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, entrika” ve “ çıkar sağlamak için bir şeye değersiz bir şey katma” şeklinde tanımlanmıştır¹.

1 Türkçe Sözlük, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1998, s:995

Yrd. Doç. Dr. Özgür ÇATIKKAŞ
Marmara Üniversitesi,
Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu

Belli bir amaçla işletmenin işlem, kayıt ve belgelerinin bilerek tahrif edilmesine muhasebe hileleri denir. Başka bir tanıma göre ise hile, bir yada daha fazla kişinin kasıtlı olarak başka bir varlığın değerinden azaltarak, gizlice kendi zenginleşmelerine katkıda bulunmalarıdır. Muhasebe hatalarının bilgisizlik ve dikkatsizliğe dayanmasına karşı muhasebe hileleri, bilinçli olarak yapılır.

İşletmelerde istenmeyen durumlardan hata ve hileyi ayırmada en önemli kıstas, kasıt unsurudur. Değerlendirmesi oldukça zor olan kasıt unsurunda, bir düzensizlik kasıtlı olarak yapılıyorsa hile kapsamına girmektedir.²

Bir kişiden veya bir kurumdan yasal olmayan bir biçimde bir değer almanın temelinde iki farklı biçimi bulunmaktadır:³

- Kişinin başına tabanca dayayarak ondan varlığını vermesini zor yoluyla isteyebilirsiniz. Bu eyleme genellikle hırsızlık veya soygunluk adı verilmektedir.
- Çeşitli oyunlarla, düzenlemelerle, sahtekarlıklarla, aldatma yöntemleri ile bir kişi veya kurumun varlığını elde etme. Bu eyleme de genellikle **hile** veya **soygun** adı verilmektedir.

Muhasebe hileleri beş unsurdan oluşmaktadır:⁴

- Hileyi gerçekleştiren suçlu kişi,
- Suçlunun hile yapmadaki isteği(kasıt),
- Birinin bir varlığın değerini gözdardı etmesi,
- Varlığı gözdardı eden kişinin suçun olduğu zamanda bunu farketmemesi,
- Suçlunun bu hareketten çıkar sağlaması.

Tüm bu özellikleri bir araya getirerek hile ile ilgili tam bir tanımlama yaparsak; "Maddi bir amaç için kasıtlı bir şekilde davranış veya tutumlardan dolayı mağdur

2 Nejat Bozkurt, Mali Tablolarda İşletme Yönetimleri Tarafından Yapılan Muhasebe Hileleri, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, T.C.Marmara Üniversitesi Muhasebe Uygulama ve Araştırma Merkezi, Yıl 9-Sayı 12, Nisan 2000,s.15.

3 Nejat Bozkurt, 'İşletme Çalışanları Tarafından Yapılan Hileleri Doğuran Nedenler', **Yaklaşım Dergisi**, Sayı 92 s. 63.

4 R.Howard Davia, C.Patrick Coggins, John C. Wideman, Joseph T. Kanstantin, **Management Accountant's Guide to Fraud Discovery and Control**, John Wiley & Sons Inc., 1992, s.49.

bir taraf yaratmak ve bu taraf üzerinde etkili zararlara neden olmak." şeklinde tanımlayabiliriz.

İşletmede yapılan muhasebe hileleri genel olarak çeşitli yolsuzlukları gizlemek, işletmenin gerçek durumunu başka göstermek ve vergi kaçırmak amaçlarıyla yapılmaktadır.

2.2. Hatanın Tanımı

Hata kavramı Türkçe sözlükte kelime anlamı olarak "istenmeyerek ve bilmeyerek yapılan yanlış, yanılma, yanılğı" olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla hatalar istem dışı yapılan yanlışlıklar olarak da tanımlanabilir. Hata kavramını hileden ayıran en temel özellik kasıt içermemesidir. Örneğin mali bir tablonun hazırlanışı sırasında herhangi bir değer rakamsal olarak yanlış yazılması kasıt unsuru içermediği için bir hatadır. Ancak aynı durum, birinin kasıtlı olarak yanlış rakamları mali tablolara geçirerek yatırımcıları yanıltması hile kapsamı içerisine girer.

"Muhasebe bilimi için hata, finansal tablolarda ve muhasebe kayıtlarında yapılan matematiksel yanlışlıklar ya da muhasebe ilkelerinin uygulanmasında gözden kaçma ve gerçek verilerin yanlış beyanlarıdır"

Muhasebe bilimi için hata, finansal tablolarda ve muhasebe kayıtlarında yapılan matematiksel yanlışlıklar ya da muhasebe ilkelerinin uygulanmasında gözden kaçma ve gerçek verilerin yanlış beyanlarıdır.⁵

Muhasebe açısından bakılacak olursa hataların yapılma nedenleri temelinde ihmal, dikkatsizlik ve bilgisizlikten kaynaklansa bile, bu yanlışlıklar çeşitli faktörlerin etkisi altında yapılmaktadır. Yanlışlıkların rasyonel bir biçimde bölümlere ayrılması ve sıralanması oldukça güçtür⁶.

5 K.M., Glasser, **Auditing Made Simple**, 1. Baskı, Bungay: Richard Clay Ltd., 1990, s.255.

6 Osman Fikret Arkun, **İşletmelerde Muhasebe Denetimi**, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Nihad Savaş Yayın ve Yardım Vakfı Yayınevi İşletmesi, Yayın 252, Çelçüt Matbaacılık, İstanbul 1975, s.61.

Ağırlıklı olarak belgeler üzerinde yapılan hilelerin hatalardan ayıklanarak ortaya çıkarılması oldukça zordur ancak imkansız değildir. Deneyimli denetçiler, sahip oldukları bilgi ve tecrübeleri ile hileleri ortaya çıkarabilirler⁷. Mükemmel suçun olmadığı gibi mükemmel hile de yoktur. Hileyi yapan kişi mutlaka arkasında iz bırakır ve deneyim sahibi denetçiler de bu izleri takip ederek hileyi ve suçlusunu tespit edebilirler.

3. Mali Tablo Hileleri

Bir işletmenin muhasebe kayıtlarında ve dolayısıyla mali tablolarında yapılan olağan olmayan düzenlemeler, maskelemeler, yolsuzluklar, hileler küçük bir kesime yarar sağlarken önemli bir kesim üzerinde zararlara neden olmaktadır. Yapılanlardan mikro düzeyde yatırımcılar, borç verenler, çalışanlar, satıcılar zarar görürken, makro düzeyde devlet ve kamuoyu etkilenmektedir. Kaynaklar yanlış yerlere aktarılmaktadır.⁸

Yönetim tarafından yapılan ve salt kendilerine veya dar bir yapıda işletme sahiplerini avantajlı kılacak, bunun yanında diğer bütün üçüncü kişilere önemli zararlar verebilecek düzenlemeleri iki ana gruba ayırabiliriz:

- İşletmeyi olduğundan iyi gösterebilecek düzenlemeler.
- İşletmeyi olduğundan kötü gösterebilecek düzenlemeler.

Özellikle işletmenin karını az göstererek örneğin daha az vergi ödemeye ve daha az kar payı dağıtmaya yönelik düzenlemeler, işletmeler büyüdükçe etkisini yitirmektedir. Bu gibi düzenlemeler orta ve daha küçük işletmelerde etkin olmaktadır. İşletmeler büyüdükçe kendilerini daha iyi göstererek işletme ile ilgili üçüncü kişileri yanıltma ve onlardan yaralanma yoluna gidilmektedir.⁹

Mali tabloları önemli ölçüde olumsuz etkileyecek yö-

netim tarafından yapılan kasıtlı düzenlemeler, mali tablolar üzerinde yapılan hileli düzenlemeler olarak tanımlanmaktadır. Hileli finansal tablolama, hırsızlık ve zimmete para geçirmeye benzemez ama bu tip hırsızlıklar ve zimmete para geçirmeleri gizlemek amacıyla da kullanılabilir. Ulusal Diplomalı Hile Araştırmacıları Kuruluşu (NACFE) niçin hileli finansal raporlama yapıldığının nedenlerini bir liste ile ilan etmiştir. Bu nedenlerden bazıları:

- Hisse başına kâr artırmak ve kâr payı ödemelerini artırmaya olanak vermek,
- Şirketin amaç ve hedeflerine ulaşmasını sağlamak,
- Finansal performansın baz alındığı durumlarda ikramiye elde etmek.¹⁰

Hile yöntemleriyle fail, karı yüksek göstermek için gelir ya da harcama kalemleriyle oynayarak, mali yapıyı iyi göstermek için aktifleri yükselterek ya da borçları düşürerek, likidite durumunu düzeltmek için uzun ya da kısa dönem aktifleri ya da borçları yeniden sınıflandırarak mali tabloları, dolayısıyla şirketin durumunu daha iyi göstermeye çalışır. Ayrıca hile oluşturmadan, mali tabloları daha iyi göstermek için kullanılan bazı yöntemler vardır. Örneğin hesapların, işlemlerin ya da mali bazı rakamların bir grup haline getirilerek olumsuz bazı hususların gizlenmesi, göze batmasının engellenmesi buna örnek olarak gösterilebilir. Burada şunu belirtmek gerekir ki, hileli mali tabloları tesadüfi olma eğiliminde olan bilinçsiz hatalardan, personelin zimmetine para geçirmesi, çevre ya da ürün güvenliği düzenlemelerinin ihlal edilmesi ve mali tabloların doğruluğuna önemli bir halel getirmeyen diğer şirket içi sayılan uygunsuzluklardan ayırmak gerekir.

İşletmelerde meydana gelen hile veya yolsuzluklara bakıldığında tepe yöneticilerin veya işletme sahiplerinin yaptıkları hilelerin, işletme çalışanlarının yaptıkları hilelerden anlamlı bir biçimde daha fazla olduğu bilinmektedir. Araştırmalar sonucu yönetici ve müdür olan kişilerin işletmede yapmış oldukları hileler dolayısıyla neden oldukları zararlar, normal çalışan kişilerin işletmelere vermiş oldukları zararlardan 16 kat daha fazla olduğu ortaya çıkmaktadır.¹¹

7 ARZOVA, S. B. ; "İşletmelerde Çalışanlar Tarafından Yapılan Hilelerin Kırmızı Bayraklar Yoluyla İzlenmesi", Muhasebe ve Finansman Dergisi, MUFAD, Avcıol Basım-Yayın, Sayı:20, Ekim 2003, s:118

8 Bozkurt, s. 15.

9 Bozkurt, s. 17.

10 Söyler Halil. İşletme Yönetimleri Tarafından Yapılan Hileler. www.alomaliye.com,2005

11 Söyler, Halil. Söyler İşletmelerde Yapılan Hileler 3.htm.,www.alomaliye.com/halil

Ortaya çıkarılmasının güç olduğu kabul edilse bile, hileli mali tabloların hazırlanması genellikle tahmin edilebilen belirli yollar izlerler. Bu hileler çoğunlukla mali yıl sonuna doğru yapılan olağan olmayan işlemlerle oluşturulur ve genellikle hızlı değişimlerin olduğu endüstrilerde meydana gelir. Yapılan bir araştırma, hile olaylarının en çok meydana geldiği şirketlerin mali şirketler olduğunu göstermiştir. Aynı araştırmaya göre, satın almalar, nakit ödemeleri ve ücret, maaş ödemelerinden oluşan harcama hesabı hatalara ve hilelere en açık olan işlem türüdür. Gözden geçirilen hile olaylarının % 67’de bu hesap üzerinde işlem yapıldığı tespit edilmiştir.

Hileli mali tablo hazırlanması belirli dışsal, kurumsal ya da bireysel güç ve fırsatların bir sonucu olarak ortaya çıkar. Dışsal güçlere endüstrideki genel gerileme ya da pazar payındaki ani düşüş ya da zayıf iç kontrol mekanizması, bireysel davranışlara dürüst olmayan yönetim ya da yönetim içindeki menfaatlerin çatışması örnek olarak verilebilir. Bütün bunlar şirketler ya da bireylerin hileye başvurması için teşvik ve baskı yaratır.¹²

3.1. Mali Tablo Hilelerin Grupları

İşletmelerin mali tablolarını bozan ve çeşitli zararlara neden olan hileli muhasebe düzenlemelerini 6 ana grupta toplamak mümkündür:

1. Henüz son aşamaya gelmemiş ve gelir doğuracak işlemleri kayıtlara önceden gelir unsuru olarak kaydetmek. Örneğin satış işlemi sonlanmadan yüklemesi yapılan malları gelir kaydetmek, önemli belirsizlikleri varken bir unsuru gelir yazmak, gelecekte yapılacak bir hizmet için alınan bir avansı gelir yazmak gibi.
2. Sahte gelir kalemleri yaratma. Örneğin işletmelerin aralarında benzer veya yakın değerlerde varlıklarını değiştirerek gelir yaratmaları, gelen iade paralarını gelir yazmaları, ara dönemlerde düzenlenen mali tablolarda düzmece tahminlerle geliri arttırmaları.
3. Bir kerelik kazanç operasyonları ile geliri arttırmak. Örneğin düşük değerlenmiş bir varlığı yüksek bir değerle satmak. Gereksiz bir biçimde

borçları erken ödeyerek iskonto geliri sağlamak gibi.

4. Cari dönem giderlerini sonraki dönemlere aktarmak. Örneğin amortisman ayırmada düşük oranlar seçmek, değersiz duruma gelen aktifleri zarara atmama yolunu seçme gibi.
5. Cari dönem gelirlerini sonraki dönemlere aktarmak.
6. Gelecek dönem giderlerini cari döneme gider olarak kaydetmek.

Yukarıda bir özet biçiminde saymaya çalıştığımız ve hileli raporlamalara neden olan düzenlemeleri geliri arttırıcı veya azaltıcı biçimde çoğaltma olanakları bulunmaktadır. Birilerinin yararlandığı ancak büyük bir kesimin bundan zarar gördüğü ve çoğunlukla tepe yönetimleri tarafından yapılan bu yönetim hilelerinin yapılan denetimlerde ortaya çıkartılması gerekmektedir. Aşağıda yapılan bu gibi hilelerin belirtilerinin neler olabileceği üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

3.2. Mali Tablo Hilelerinin Doğası

Diğer hilelerde olduğu gibi mali tablo hileleri de kasıt ve hile ile teşebbüs edilmiş bir gizlemeyi ihtiva eder. Mali tablo hileleri, evrak sahtekarlığını da içeren tahrif edilmiş belgeler yoluyla idare, çalışanlar veya üçüncü taraflarca yapılan bir danışıklı dövüş vasıtasıyla gizlenebilmektedir. Ne yazık ki diğer hileler gibi mali tablo hileleri de nadiren farkedilebilirler. Bu hilelerden önce, sahtekarlığın belirtileri – kırmızı bayraklar – fark edilmektedir. Ortaya çıkan bu belirtilerin varlığı daima hilenin mevcut olduğu anlamına gelmez. Belgeler bazen meşru şekilde kaybolabilir, büyük defter kasıtlı olmayan bir muhasebe hatası yüzünden dengeye gelmeyebilir ve temel ekonomik faktörlerde öngörülme yen değişikliklerin olması beklenilmeyen sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilir. Hileye ait imalar ortaya çıktığında dikkatli olunmalıdır zira kişi hata yapabilir veya kasti olarak yanlış iddalarda bulunuluyor olabilir.

Hile belirtileri önem sırasına göre kolaylıkla sıralanamaz ya da etkin, önceden kestirilebilen modeller halinde sıralanamazlar. Önemleri geniş ölçüde değişiklik gösterir. Bazı faktörler, hile mevcut değilken ortaya çıkacak olup belirtilerin az sayıdaki kısmı, hile meydana gelmekteyken ortaya çıkabilir. Pek çok kez, hileyi ispatlamak zordur. Doğrulama yapmaksızın

12 Terzi, Cihan. "Amerika Birleşik Devletlerinde Denetçinin Sorumluluğu", *Vergi Dünyası Dergisi*, 1995

birilerini hileden dolayı suçlu bulmak zordur. Açıkça taklit edilmiş belgeler veya bir tekrar edilme sayısı, benzer hırsızlıklar bir hile örneği anlamı verilebilir. Hileyi belirleme veya ispat etme zorluğu nedeniyle, hile soruşturması ele alınırken, hilenin boyutu belirlenirken yada diğer araştırma faaliyetleri yürütülürken daima aşırı dikkat gösterilmelidir.

3.3. Mali Tablo Hilelerinin Arkasındaki Günü

Hileli mali tabloların arkasındaki güdüler değişiklik arz etmektedir. Bazen failer yüksek bir hisse senedi bedelini veya bir bonoyu yahut da hisse senedi teklifini desteklemek isterler. Bazen şirketin hisse senetlerinin fiyatını yükseltmek isterler. Diğer zamanlarda da üst düzey yöneticiler şirket hissesini büyük tutarlarını sahiplenirler ve hisse senedi fiyatlarındaki bir azalış kişisel net varlıklarını önemli ölçüde azaltır.

Tepe yönetimlerini bu gibi düzenlemelere iten çeşitli nedenler sayılabilir. Bunların bazılarını bölümler altında toplamak mümkündür:

- Yaptıkları bu düzenlemelerden dolayı kendilerine bir yarar sağlamaları. Örneğin işletmelerin gelirlerinin iyi bir noktaya gelmesi sonucu ikramiye elde etmeleri gibi.
- Yöneticilerin düzenlemeleri çeşitli muhasebe hileleri ile kolayca yapabilmeleri. Örneğin envanter değerlendirme yöntemleri ve amortisman uygulamaları ile çeşitli düzenlemeler yapmak oldukça kolay olmaktadır.
- Yaptıkları bu düzenlemeler sonucu muhtemelen yakalanmayacaklarını düşünmeleri. Zayıf iç kontrol yapıları ve denetimler bu düşünceleri doğrulamaktadır.
- Aşırı rekabete dayanan baskılarla yüz yüze kalmaları.¹³

Mali tablo hilelere ait güdüler farklılık gösterir, fakat sonuçları hep aynıdır ve yapılan bu hileden dolayı birileri zarar görmektedir. Ancak şirket, yöneticiler ve yatırımcılar açısından farklı sonuçlar ortaya çıkar.

3.4. Mali Tablo Hilelerini Tespit Etmenin Çerçevesi

Mali tablo hilelerini tespit etmede, hile riskini veya

hile fırsatlarını tanımlama en önemli adımlardan biridir. Riskleri doğru şekilde tanımlamak için endüstri ve rekabet edenleri olduğu kadar incelemekte olduğunuz işlemleri ve organizasyonun doğasını açıkça anlamanız gerekir. Organizasyonun yönetimi ile onları hileye itenin ne olduğunu anlamalısınız. Aynı zamanda şirketin nasıl organize edildiğini anlamalı ve şirketin diğer taraflarla olan ilişkileri ile her bir tarafın işletme üzerinde ve yetkililerinde sahip olduğu etkinin farkında olmalısınız.

Mali tablo hileleri, sadece mali raporları analiz etmek suretiyle nadiren tespit edilir. Bilakis, bu hileler mali tablo rakamlarıyla gerçek dünya rakamlarını mukayese etme suretiyle tespit edilir. Raporlanan aktifler, pasifler, gelirler ve masraflardaki değişiklikler dönemden döneme incelenmelidir. Şirket performansı endüstri normlarıyla karşılaştırılmalıdır.

3.5. Yönetim Hilelerini Tespit Etmede Risk Dikdörtgeni

Aşağıda gösterilen risk dikdörtgeni yönetim hilelerini tespit etmede oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir. Denetçiler, mali tablo hilelerini tespit etme çabalarında geleneksel olarak neredeyse tamamen mali raporlar ile işletme sonuçları üzerine odaklanırlar, oysa bütün bu dört “köşede” incelenilmesi gereken hile riskleri sergilemektedir.

Hile Riski Dikdörtgeni	
Yönetim ve Müdürler	Şirketin Diğer Kurumlarla İlişkileri
Organizasyon ve Endüstrisi	Finansal Sonuçlar ve İşletme Karakteristikleri

3.5.1. Yönetim ve Yönetim Kurulu

Mali tablo hilelerine ilişkin yapılan istatistiklerden görüldüğü üzere, üst düzey yönetim hemen hemen her zaman mali tablo hilelerine bulaşmıştır. Şirket varlıklarını zimmete geçirme ve uygunsuz kullanmanın aksine, mali tablo hileleri, bir organizasyon içerisindeki yöneticilerin pek sık olarak organizasyon adına olan işlerde organizasyon aleyhine kararlar almalarını

¹³ Bozkurt, Nejat. s. 17.

gerektirir. Bu yüzden, yönetim ve müdürlerin, hileyi işleme açısından riskleri ve güdülerini belirlemek amacıyla araştırılmaları gerekmektedir. Yönetime ait anlayış ile onlardaki dürtünün ne olduğu çok önemlidir. Özellikle, yönetimin üç durumu araştırılmalıdır:

1. Özgeçmişleri
2. Güdülerini
3. Örgütsel karar almada etkileri

Özgeçmişleri ile ilgili olarak, bir hile denetçisinin, yönetim ve müdürlerin geçmişte hangi organizasyon ve durumlarla ilgili olduklarını anlaması gerekir. Bunun nedeni yöneticilerin mali tablo hilesini yapmadan evvel bir hile işine bulaşmış olması olasılığıdır.

Bu nedenle müdürleri ve yönetimin hangi dürtülere sahip olduğunu bilmeniz gerekir.

Organizasyona kişisel bağlarla mı bağlılar?

Gerçekçi olmayan sonuçlar sunmada baskı altındalar mı?

Kazançları her şeyden önce performansla mı dayalı?

Müdürlerin işleri tehlikede mi?

Bu ve buna benzer türdeki diğer sorular, yönetimin güdülerini hakıyla anlamak için sorulup yanıtlanmalıdır. Pek çok mali tablo hilesi, hisse senedi fiyatlarını desteklemek için olumlu veya yüksek gelir raporlamak veya bir devlet tahvili veya borç teklifi açısından olumlu kazançlar göstermek veya işletme üzerinde bulunan çeşitli sınırlamaları kaldırmak için kar rapor etmek açısından yönetimin baskı altında olması nedeniyle işlenmektedir.

Yönetimin örgütsel kararlarını etkileme yeteneğini de anlamak önemlidir. Zira sahtekarlık suçunu işlemede, sadece birkaç bireyin karar alma erkine sahip olması halinde çok daha kolaydır. Demokratik liderliğin bulunduğu organizasyonlarda, sahtekarlığın işlenmesi çok daha zordur. İşler, sahtekarlığın iki kişinin aynı zamanda hilekar olmasını yada üç kişinin aynı zamanda hilekar olmasını gerektirdiğinde daha da zor bir hal alır. Karar alma, birkaç birey arasında dağıtılmış olduğunda yada yönetim kurulu organizasyonda aktif bir rol aldığında sahtekarlığın işlenmesi çok zor bir

hal alır. Bundan ötürü, pek çok mali tablo hilesi, büyük ve tarihi olarak karlı organizasyonlarda meydana gelmez. Aksine, bir yada iki bireyin karar alma üzerinde hemen hemen tüm kontrole sahip olduğu ve yönetim kurulu ile denetim komitesinin aktif olmadığı daha küçük organizasyonlarda oluşur. Ana kararlara karışan bir aktif yönetim kurulu veya bir denetim komitesi, yönetim hilelerini tespit etmede daha fazla etkin bir role sahiptir.

Hile araştırmacılarının yönetim ve müdürler hakkında sordukları belli başlı bazı sorular şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

Yönetimin ve Müdürlerin Özgeçmişlerini Anlama	
1.	Kilit noktadaki idareciler veya yönetim kurulu üyelerinin geçmişte diğer organizasyonlarla ilgisi var mıydı ve o ilişkilerin tabiatı nelerdir?
2.	Yönetimin kilit noktadaki üyeleri organizasyon içerisinden mi terfi ettirildiler yoksa dışarıdan mı işe alındılar?
3.	Yönetimin kilit noktadaki üyelerinin, şahsi yada önceki organizasyonlarla ilgili olarak, geçmişte ait hukuki problemleri bulunuyor mu?
4.	Yönetimin yada yönetim kurulunun oluşturulmasında önemli değişiklikler söz konusu oldu mu?
5.	Yönetimin ve/veya yönetim kurulu üyelerini yüksek gelirleri oldu mu?
6.	Herhangi bir müdürün yada yönetim kurulu üyelerinin sabıka kayıtları mevcut mu?
7.	Yönetimin veya yönetim kurulu üyelerinin özgeçmişleri hakkında diğer konular var mı?
Yönetim ve Yönetim Kuruluna Ait Dürtülerin Neler Olduğunu Anlama	
1.	Kilit idarecilerin organizasyonla kişisel bağlantıları var mı?
2.	Kazançları veya diğer finansal beklentileri karşılamak açısından yönetim baskı altında mı yada yönetim saldırgan, haksız olduğu görülen tahminleri başarmaya mı çalışıyor?
3.	Yönetimin gelirleri esasen performansla mı (ikramiyeler, hisse senedi opsiyonu vs.) dayalı?
4.	Yönetimin önemli borç sözleşmelerini veya diğer finansal sınırlamaları karşılaması gerekiyor mu?
5.	Yönetimin kilit üyelerinin iş güvenliği ciddi risk altında bulunuyor mu?
6.	Organizasyonun raporlanan performansı azalmakta mı?
7.	Yönetim, kurumun hisse senedi fiyatını aynı düzeyde tutmayla veya artırmayla aşırı şekilde ilgili mi?
8.	Yönetimin, vergisel nedenlerden dolayı kazançlarını minimize etmek için bir güdüsü mü var?
9.	Yönetimin veya yönetim kurulu üyelerinin güdülerini hakkında diğer herhangi bir önemli konu var mı?

Yönetim ve Yönetim Kurulunun Etki Alanını Anlama

1. Yönetim veya yönetim kurulu arasında en fazla kimin etkisi var?
2. Bir veya iki kişinin organizasyonda hakimiyeti var mı?
3. Yönetim tarzı otokratik mi yoksa demokratik mi?
4. Yönetim merkezleştirilmiş mi yoksa dağıtılmış mı?
5. Yönetim, kurumun değerlerini ve etiğini etkin şekilde naklediyor yada destek veriyor mu yahut da uygunsuz değerler ve etiği mi uygulamaya çalışıyor ?
6. Yönetim iç kontrolde bilinen raporlanabilme koşullarını ve raporlama zamanlamasını düzenlemede başarısız mı?
7. Yönetim, işletme personeli açısından haksız, saldırgan finansal hedefler veya harcamalar mı koyuyor?
8. Yönetimin, muhasebe ilkeleri seçimi veya önemli tahminlerin belirlenmesiyle çok fazla ilgileri yada bunlar üzerinde çok fazla etkileri mi var?
9. Yönetimin ve/veya yönetim kurulu üyelerinin etkisi hakkında diğer önemli konular bulunuyor mu?

3.5.2. Şirketin Diğer Kurumlarla İlişkileri

Mali tablo hileleri sık sık diğer gerçek veya hayali organizasyonların yardımıyla işlenir. Örneğin, olumsuz performansını karlı göstermek için “sahte alıcılarla” danişıklı işlemler planlanır.

Tüm taraflarla ilişkilerin yönetim hileleri açısından fırsatlar sergileyip sergilemediklerini belirlemek açısından, finansal kuruluşlar, ilgili organizasyonlar ve bireyler, dış denetçiler, avukatlar, yatırımcılar ve kural koyucularla ilişkiler dikkatli bir şekilde incelenmelidir. Finansal kuruluşlar ile bono hamilleri ile ilişkiler önemlidir çünkü bunlar şirketin gücünün ne kadar olacağını gösterirler. İşletmelerin borç ilişkileri hakkında sorulacak tipik sorular şunlardır:

- Şirket finansal kuruluşlar vasıtasıyla nasıl güçlendirilir veya endüstriye göre bu nasıldır?
- Organizasyonun rehin olarak tutulu hangi aktifleri var?
- Hangi borç veya diğer riskli anlaşmalarla karşılaşılma ihtimali vardır?
- Banka ilişkileri normal görünüyor mu yoksa alışık olmayan coğrafik alanlardaki kuruluşları kullanma gibi garip ilişkiler mevcut mu?
- Finansal kuruluşların yetkilileri ile müşteri olan organizasyon arasında ilişkiler var mı?

İlgili organizasyonlar ve bireylerle olan uygunsuz ve

gerçekçi olmayan işlemleri oluşturma, mali tablo hilesi yapmanın kolay bir yolu olduğu için ilgili organizasyonlar ve bireyler incelenmelidir. Bu belirtiler büyük veya alışık olmadık işlemleri, özellikle mali raporları daha iyi göstermek için stratejik zamanlarda örneğin bir muhasebe dönemi sonu gibi meydana gelen işlemleri inceleme suretiyle ortaya konulur. Kredili satışların detaylı olarak incelenmesi neticesinde yönetimin olağan olmayan yollardan elde ettiği kazançları ortaya koyulabilir.¹⁴

Dikkatle incelenmesi gereken işlemler aşağıdaki gibidir:

- Organizasyon açısından hasılat veya gelirle sonuçlanan büyük hacimli işlemler
- İlgili kurumlar arasındaki aktiflere ait satışlar veya satın almalar
- Mali tablolarda kabul edilen firma değeri veya diğer maddi varlıklarla sonuçlanan işlemler
- İlgili kurumlar arasındaki keditler ve diğer finansman işlemleri
- Organizasyon açısından alışık olunmadığı veya sorgulanabilir olduğu görülen işlemler, özellikle gerçekçi olmayan şekilde geniş hacimli olanlar.

Bir şirketin denetçileriyle ilişkisini analiz etmek, birkaç sebepten dolayı önemlidir. Denetçilerde son zamanlarda bir değişiklik olmuşsa, muhtemelen değişikliğin mantıklı bir sebebi vardır. Denetim firmaları müşterileri kolaylıkla bırakmazlar ve bir denetçi-denetlenen ilişkisinin sona erdirilmesi sık sık şu nedenlerle meydana gelir: 1) Müşterinin ödemede başarısızlığı, (2) bir denetçi-denetlenen anlaşmazlığı, (3) denetçinin sahtekarlık veya diğer problemlerden dolayı şüphesinin bulunması, yada (4) denetlenenin denetçinin ücretlerinin oldukça yüksek olduğuna ait görüşü. Yüksek ücretler genellikle sahtekarlığı işaret etmemesine rağmen, diğer üç sebep buna işaret edebilir. İlk yılındaki denetçilerin mali rapor sahtekarlığını ortaya çıkarmada karşılaşacağı güçlüklerle birlikte bir denetçinin görevinden alınmış olması veya istifa ettirilmesi gerçeği şüphe olarak nitelendirilebilir.

Amerika’da Şubat 1997 de Denetim Standartları Kurulu tarafından “Finansal Tabloların Denetiminde Hilelerin Gözönüne Alınması” başlıklı (SAS 82) bir

¹⁴ Leonard G. Weld, Peter M. Bergevin ve Lorraine Magrath, Anatomy Of A Financial Fraud, s.4.

standart çıkarılmıştır. Bu standart denetçinin hileleri ortaya çıkarmadaki sorumluluğunu arttırmamakla birlikte, hile nedeniyle finansal tabloların yanıltıcı beyan içermesi riskinin özel olarak belirlenmesini zorunlu kılarak bu sorumluluğu açıklamaktadır.¹⁵

Mali tablo hileleri ile ilgili olarak Amerika'da Denetim Standartları Kurulu SAS 82'yi yayınladı. Daha sonra 2002 yılında çıkarılan Sarbenas-Oxley Yasası ile SAS 82 revize edilerek ve yeniden düzenlenerek denetçinin mali tablo hilelerindeki sorumluluklarını belirten SAS 99 çıkarılmıştır.¹⁶

Hileden kaynaklanan önemli yanlış beyanların finansal tablolara yansıma olasılığı hile riski olarak tanımlanır. AICPA tarafından çıkarılan SAS 82 ve devamı niteliğindeki SAS 99'da, bağımsız denetçilerin günümüzde hilenin neden olduğu olumsuz etkileri tam olarak kavrayıp, hile riskini çalışmalarında dikkate almasının kendileri için daha iyi olacağını belirtmektedir. SAS 82 ve SAS 99 da denetçilere yol göstermesi açısından risk faktörleri ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. SAS 99'da hile risk faktörleri Hileli Finansal Raporlamayla ve Varlıkların Kötüye Kullanımıyla ilgili iki ana grup içinde baskı-güdü, haklı çıkarma ve fırsat alt grupları içerisinde sıralanmıştır.¹⁷

Avukatlarla olan ilişkiler, daha da büyük bir risk sergiler. Denetçilerin bağımsız oldukları varsayılır ve doğru olmayan veya uygun olmayan mali sonuçlardan şüphelendikleri takdirde istifaya zorlanırlar. Bununla birlikte avukatlar, müvekkilleri için taraftar gibi hareket ederler ve bundan dolayı da sahtekarlığın olduğu oldukça açık hale gelinceye kadar müvekkillerini takip edip desteklemeye devam ederler. İlave olarak, avukatlar bir müvekkilin yasal güçlükleri, denetim problemleri ve diğer önemli olayları hakkında sık sık bilgilendirir ve bir açıdan sır ortağı durumundadırlar. Denetçiler gibi avukatlar da bir şey çok yanlış olmadıkça karlı bir müvekkili nadiren bırakırlar. Bu nedenle, hukuki firmalardaki bir değişiklik bir endişe sebebi

olabilir. Ve halka açık şirketlerin bir 10-K dosyalamak zorunda olduğu durumda denetçileri değiştirmenin aksine avukatları değiştirme böyle bir raporlama gereksinimi ortaya çıkarmaktadır.

Yatırımcılarla ilişkiler önemlidir çünkü mali tablo hileleri ekseriyetle yatırımcılara bir borç veya öz varlık teklifi yapma isteğiyle harekete geçirilir. Bir organizasyon halka açık bir şirket ise, yatırımcı grupları ve yatırım analistleri şirketi çok yakından takip ederler ve bir şeyin yanlış olduğuna dair bilgiyi rahatlıkla elde edebilirler. Örneğin, "negatif" yatırımcılar daima bir hisse senedini aşağı indiren kötü haberleri araştırırlar. Ters bir şeyden şüphelenirlerse, endişelerini ifade etmek için yönetimle, medyayla veya hatta denetçilerle irtibata geçerler. Yatırımcı grupları, elde ettikleri bu bilgiler üzerine denetçilerden farklı şekilde yoğunlaşırlar ve bazen onlara sahtekarlık belirtileri daha da açık görünür.

Nihayet, firmanın düzenleyici otoritelerle ilişkilerini anlama da önemlidir. Firma halka açık bir şirketse, Sermaye Piyasası Kurulunun firma aleyhlerine bir icra bildirimini çıkarıp çıkarmadığını bilmeniz gerekir. Yıllık, üç aylık ve diğer raporların zamanında dosyalanıp dosyalanmadığını bilmeniz gerekir. Firma bankacılık gibi düzenlenmiş bir endüstride bulunmaktaysa, düzenleyici kuruluşlarla olan ilişkilerinin ne olduğunu bilmek gerekir. O kurullar tarafından ortaya atılan önemli konular var mı? Organizasyonun federal, devlet yönetimi yada diğer vergi bölgelerine vergi borcu var mı? Vergi otoritelerine olan borcu veya cezalar dolayısıyla, yanlış bir şey olmadığı veya ciddi nakit akımı problemleri yaşamadıkları sürece organizasyonlar ödemelerinde gecikme yaşamazlar. Bir şirketin ilişkileri hakkında sorulacak tipik sorular şunlardır:

Finansal Kuruluşlarla olan ilişkiler

1. Hangi finansal kuruluşla önemli ilişkiler sürdürmektedir?
2. İlişkide olduğu banka veya diğer krediler kanalıyla ne kadar dengeli hareketler yapmıştır?
3. Kredi veya borç anlaşmaları yahut da sınırlamaları organizasyon açısından önemli problemler sergilemekte mi?
4. Banka ilişkileri normal görünmekte mi yoksa ilişkiler hakkında alışık olmadık nitelikler var mı (garip coğrafik alanlar, çok fazla banka vs.)?

15 Erdoğan, Nurten. Hileler Karşılığında Denetçinin Sorumluluğu ve SAS No. 82, **Muhasebe ve Denetime Bakış**, Şubat 2002, s.18.

16 Muranaka, Akira. Financial Statement Fraud and Organizational Factors. Brayn Scool Of Economics, 2004, s.16.

17 Kiracı, Murat. Hile Risk Değerlemesinin ve Hileleri Bulmanın Denetimin Etkinliğindeki Rolü ve Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma, **Muhasebe ve Denetime Bakış**, Ocak 2005, s.105.

<ol style="list-style-type: none"> Yönetimin yada yönetim kurulu üyelerinin şirketin belli başlı bankalarının yetkilileriyle şahsi veya diğer yakın ilişkileri var mı? Şirketin kullandığı finansal kuruluşlarda önemli değişiklikler oldu mu? Olduysa, niçin? Açık iş gerekçelemesinin görünmediği vergi cennetlerinde önemli banka hesapları veya bağlı şirket yahut da şube işlemleri bulunuyor mu? Riskli krediler üzerinde, şirketin kritik aktifleri rehin olarak verildi mi? Diğer sorgulanabilir finansal kuruluş ilişkileri var mı?
<p>İlgili Taraflarla Olan İlişkiler</p> <ol style="list-style-type: none"> İşin olağan akışında olmayan ilgili taraflarla yada denetlenmemiş olan yahut da bir diğer firma tarafından denetlenmiş olan ilgili taraflarla önemli işlemler var mı? Şirketin raporlanmış finansal performansını önemli ölçüde iyileştiren, dönem sonunda yada sonuna yakın geniş çaplı ve/veya alışık olmadık işlemler var mı? İlgili taraflar arasında önemli alacaklar ve/veya borçlar var mı? Şirketin hasılatlarının ve/veya gelirinin önemli bir miktarı ilgili taraf işlemlerinden mi elde ediliyor? Şirketin gelir veya hasılatlarının önemli bir kısmı bir veya iki geniş çaplı işlemde mi elde edilmekte? Diğer herhangi bir sorgulanabilir ilgili taraf ilişkisi mevcut mu?
<p>Denetçilerle Olan İlişkiler</p> <ol style="list-style-type: none"> Mevcut ve önceki denetçilerle muhasebe, denetim veya raporlama konularında sık sık tartışmalar oldu mu? Yönetim, makul olmayan zaman sınırlamaları dahil olmak üzere denetçiler üzerinde makul olmayan talepler getirdi mi? Şirket, denetçiler üzerine onların kişilere veya bilgilere ulaşımını uygun olmayan biçimde sınırlayan yada onların yönetim kurulu veya denetim komitesiyle etkin şekilde iletişimde bulunma yeteneklerini sınırlayan resmi yada gayri resmi sınırlamalar koydu mu? Yönetimin denetçilere olan davranışı üstünlük mü sergiliyor? Yönetim denetçinin iş alanını etkileme teşebbüsünde bulundu mu? Denetçilerde bir değişme oldu mu, olduysa, hangi sebeple? Diğer sorgulanabilir denetçi ilişkileri söz konusu mu?
<p>Avukatlarla olan ilişkiler</p> <ol style="list-style-type: none"> Performansını katı ve aleyhte olarak etkileyebilen meselelerde şirketi ilgilendiren önemli bir hukuk davası oldu mu? Denetçilerden veya diğer kişilerden hukuki ihtilafı gizleme yönünde girişimi oldu mu? Dışarıdaki avukatta bir değişme oldu mu, olduysa, hangi sebeple? Diğer sorgulanabilir avukat ilişkileri söz konusu mu?

Yatırımcılarla olan ilişkiler

- Şirket bir ilk yada ikincil kamu borçlanması veya öz varlığı teklifinde bulunma sürecinde mi?
- Yatırımcılarla ilgili hukuk davaları var mı?
- Yatırım bankacıları, hisse senedi analistleri veya diğerleriyle problemler veya sorgulanabilir ilişkiler var mı?
- Şirketin hisselerine ait önemli miktarda "açığa satış" yapıldı mı, yapıldıysa, hangi sebeple?
- Sorgulanabilir yatırımcı ilişkileri söz konusu mu?

Denetim Organlarıyla olan ilişkiler

- Yönetim denetim organlarına güvenmekte midir?
- Hile veya menkul kıymetler kanunu ihlalleri konusunda kurum veya üst yönetim aleyhine iddialar oldu mu?
- Sermaye Piyasası Kurulunda 3-K dosyası açıldı mı, açıldıysa, hangi sebeplerden?
- Kurumun mali kararlılığını ve ticari karlılığını bozabilecek muhasebe, yasal veya denetimle ilgili yeni gereksinimler söz konusu mu?
- IRS veya diğer vergi otoriteleri ile ilgili önemli vergi ihtilafları var mı?
- Şirket bordro vergilerini veya diğer bordro ilişkili masraflarını ve diğer yükümlülüklerini hali hazırda ödemekte mi?
- Denetim Organlarıyla ilgili diğer sorgulanabilir ilişkiler söz konusu mu?

3.5.3. Firma ve İçinde Bulunduğu Endüstri

Failler bazen hileyi gizlemenin kolay olduğu bir örgütsel yapı yaratmak suretiyle mali tablo hilesini gizleme yoluna giderler.

Potansiyel hilelere tipik olarak karmaşık örgüt yapıları, iç denetim departmanının eksikliği, birkaç yabancının bulunduğu yönetim kurulunu, bireylere ait küçük bir grup tarafından ilgili tarafların kontrolü gibi hususlar hileye uygun ortamı sağlamaktadır. Ticari ilişkide bulunulan firmaların endüstrileri de dikkatli bir şekilde incelenmelidir. Bazı endüstriler, diğerlerinden daha risklidirler.

Aşağıdakiler örgütsel yapı ve endüstri nitelikleri hakkında denetçilerin sorması gereken sorulardır:

- Şirketin aşırı karmaşık bir organizasyon yapısı mı var?
- Her bir ayrı kurum için meşru bir iş amacı mı var?
- Şirketin yönetim kurulu şirketin yetkililerinden mi yoksa diğer ilgili bireylerden mi oluşmakta?
- Yönetim kurulu pasif, aktif veya bağımsız mı?

5. Denetim komitesi esasen firma bünyesindeki birlerinden mi yoksa yabancılardan mı oluşmakta?
6. Denetim komitesi pasif, aktif veya bağımsız mı?
7. İç denetim departmanı bağımsız ve aktif mi?
8. Firma geçmişi bulunmayan yeni bir kurum mu?
9. Son zamanlarda firma bünyesinde önemli değişiklikler oldu mu?
10. Etkin bir muhasebe ve bilgi teknolojisi personeli var mı?
11. Firma ürünleri açısından sert bir rekabet yada piyasa doygunluğuyla karşı karşıya bulunuyor mu?
12. Müşterinin endüstrisi düşüş eğiliminde mi, yani artan iş başarısızlıkları ile müşteri talebinde önemli azalmalar yaşıyor mu?
13. Endüstri hızlı değişen teknolojiye veya hızlı ürün eskimesine maruz mu?
14. Şirketin performansı endüstrideki diğer firmalarinkine benziyor mu yada onlara aykırı mı?
15. Firma ve endüstri hakkında diğer önemli konular mevcut mu?

3.5.4. Mali Sonuçlar ve Faaliyet Karakteristikleri

Yönetim ve yönetim kurulunu, diğerleriyle ilişkileri ve organizasyonun doğasını yakından inceleme suretiyle mali tablo hilesi riski hakkında pek çok şey öğrenilebilir ve bu üç elemente bakma, daima iyi bir fikirdir. Şirketin hile riskini değerlendirmek için finansal tabloları incelemede etkin araştırmacılar, mali tablolara geleneksel olmayan bir yaklaşımla bakarlar. Daha evvel de dikkate çektiğimiz üzere, hile belirtileri, kendilerini mali tablolardaki değişiklikler kanalıyla ortaya koyarlar. Dipnotlar, incelenecek diğer önemli bir maddedir; aslında, gerçekten neyi demekte olduklarını anlama çok önemlidir. Pek çok kez, dipnotlar hilenin meydana geldiğini güçlü bir şekilde ima ederler ancak denetçiler ve diğerleri bunu atlarlar. Araştırmacılar hilenin meydana geldiğini belirlemek için bir şirketin mali tablolarını ve işletme tablolarını endüstrideki benzer organizasyonlarıkiyle mukayese ederler ve gerçek dünya rakamlarının tablo rakamlarına uyup uymadıklarını görmek için kontrol de yaparlar.

Mali tablo ilişkileri ile faaliyet sonuçları hakkında sorulacak kritik sorular şunlardır:

1. Mali tablo hesap bakiyelerindeki değişiklikler gerçekçi değil mi?

2. Şirketin doğası, ömrü ve ölçütünde hesap bakiyelerinin kendileri gerçekçi mi?
3. Tablolarda bulunan tutar ve değerlerde gerçek fiziki varlıklar söz konusu mu?
4. Firmanın gelir ve masraflarının doğasında önemli değişiklikler oldu mu?
5. Bir hesap bakiyesi veya tutarının önemli bir kısmı için bir veya birkaç büyük hacimli işlem oluşmakta mı?
6. Özellikle alışık olmadık veya kompleks olanlar yada "form üzerine madde" soruları sergileyenler dahil sonuçları pozitif olarak etkileyen önemli dönem sonu işlemleri var mı?
7. Mali sonuçlar üç aylık bazda veya aylık bazda tutarlı görünüyor mu yada bir alt dönemde gerçekçi olmayan tutarlar var mı?
8. Organizasyon kazançları ve kazanç büyümelerini tablolamasına karşın yine de nakit akım oluşturmada problem yaşıyor mu?
9. Organizasyonun, rekabetçi kalmak için sürekli olarak ilave sermaye temin etmesi gerekiyor mu?
10. Tablolanan aktifler, pasifler, gelirler veya masraflar, alışık olmadık şekilde hükümleri veya belirsizlikleri içine alan yada kurum üzerinde yıkıcı mali etkilere – alacakların nihai tahsil edilebilirliği, gelir kabulünün zamanlaması, rehinin oldukça subjektif değerlendirmesi veya değerlendirmesi zor geri ödeme kaynaklarına dayalı mali enstrümanların gerçekleştirilebilirliği yada maliyetlere ati önemli tehirlere gibi – sahip olabilecek tarzda yakın dönemde potansiyel önemli değişikliklere maruz olan tahminlere mi dayalı?
11. Karlılık, özellikle endüstrideki diğer şirketlerle karşılaştırıldığında, alışık olmadık hızda mı büyüyor?
12. Organizasyon özellikle faiz oranlarındaki değişikliklere karşı kırılabilir bir yapıda mı?
13. Satış yada karlılık teşvik programları gerçekçi olmayan bir tarzda saldırgan mı?
14. Organizasyon yakında olacak bir iflas yada hakkın düşmesiyle karşı karşıya mı bulunuyor? Düşmanca bir devralma tehdidinde mi bulunuyor?
15. Zayıf mali sonuçlar tablolandığı takdirde, bir iş kombinasyonu veya sözleşme kabulü gibi beklemedeki işlemler üzerinde muhtemel aksi sonuçlar söz konusu mu?
16. Yönetimin şahsi olarak kurumun önemli borçlarını garanti altına aldığı zayıf veya bozucu mali durum söz konusu mu?

17. Firma sürekli olarak "kriz" modunda mı faaliyet gösteriyor yoksa dikkatli bir bütçeleme ve planlama süreci olmaksızın mı faaliyet gösteriyor?
18. Organizasyonun alacakları tahsil etmede zorlukları mı var? Diğer nakit akım problemleri mi bulunmakta?
19. Organizasyonun başarısı, bir veya iki kilit ürün veya hizmete mi bağlı? Bu ürün veya hizmetler çabuk bir şekilde kullanılamaz hale gelebilir mi? Rakipleri piyasa sallantılarına daha kolay mı adapte oluyor?
20. Tablo dipnotları anlaması zor konular hakkında bilgi içeriyor mu?
21. Dipnotlarda yeterli açıklamalar bulunuyor mu?
22. Mali sonuçlar veya işletme karakteristiklerinde sorgulanabilir veya şüpheli yönler var mı?

4. Mali Tablo Hilesi Üzerine İstatistikler

Ne kadar mali tablo hilesi meydana geldiğini bilmek zordur. Bunu ölçmenin bir yolu, Amerikan Sermaye Piyasası Kurulu (SEC) uygulama bültenlerinden (muhasabe ve denetim uygulama bültenleri –AAER'ler) birkaçına bakmaktır. AAER'ler, halka açık olan şirketlerde mali tablo hilesi meydana geldiğinde bunu yayınlarlar.

Birkaç çalışma yayınlanan bu AAER'leri incelemiş durumdadır. Bunlardan ilki ve en kapsamlısı, Hileli Mali Raporlam (Treadway Komisyonu) üzerine Ulusal Komisyon Raporu'ydu. Bu rapor 1987' yılına kadar 10 yıl süreyle yapılan hileleri inceledi ve mali tablo hilelerinin sık olmayan şekilde meydana gelmesine rağmen, son derece yüksek tutarlı hileler olduğunu ortaya koydu.

1999 yılında Sponsorluk Yapan Organizasyonlar Komitesi (COSO) 1987 ile 1997 yılları arasında meydana gelen mali tablo hilesine ait bir çalışma çıkardı. COSO, yaklaşık 300 mali tablo hilesinin bu süre boyunca AAER'ler de yayınlandığını tespit etmiştir. COSO bu hileli mali tablolarından 204'ünden aşağıdaki bilgileri ortaya çıkardı:

1. Ortalama mali tablo hile süresi 23.7 aydı ve hileli eylemler sıklığı, süre boyunca oldukça sabitti.
2. Bu hileler, en yaygın olarak uygunsuz gelir tasnifi, aktifleri şişirme, ve masrafları olduğundan

düşük gösterme yoluyla işlendi. Gelir hileleri en yaygın şekilde (1) hayali gelirler kaydetme ve (2) zamansız gelirleri kaydetme şeklinde işlendi. Envanter hilelerinde, gerçek aktifleri şişirme en yaygın olanıydı; hayali aktifler kaydetme veya sahip olunmayan aktifler ikinci sıradaydı ve sarf edilmesi gereken maddeleri sermayeye katma üçüncü olanıydı. Diğer yaygın mali tablo hileleri aktiflerin zimmete geçirilmesi (mali tabloları etkileyecek büyüklükte) ile uygunsuz açığa çıkarılmaları içermekteydi.

3. Alacak hesapları, envanter, aktif, demirbaş ve donanım, istikrazlar/alacak senetleri, nakit, yatırımlar, patentler ve doğal kaynaklar en sık yanlış beyan edilen aktiflerdi.
4. Yanlış beyanda bulunma ortalama olarak 25 milyon \$ civarındaydı.
5. Olayların % 72'sinde, tepe yöneticisi suçu işleyen kimseydi. Sonraki en sık suç işleyenler (sıklığın azalan sırasıyla), Mali İşler Müdürü, Muhasebe Müdürü, İşletme Müdürü, başkan yardımcıları, yönetim kurulu üyeleri, alt kademe personeli ve diğerleriydi. Olayların % 29'unda, bağımsız denetçinin bir AAER'de adı geçti.
6. Olayların % 55'inde hile öncesinde en son denetim raporu, olumsuz bir denetim yargısı içermekteydi. Hilelerin % 24'ünde en son denetim raporu, devam eden bir hukuk davasına veya diğer belirsizliklere dikkat çekti. Olayların % 17'sinde, muhasabe ilkesindeki yada denetçilerdeki bir değişiklik ortaya çıkmıştı. Ve olayların % 4'ünde denetim alanı sınırlaması gibi diğer kısıtlamalar bulunmaktaydı.
7. Hileli mali raporlamaya karışmış şirketlerin ortalama toplam aktifleri 532 milyon \$, ortalama gelirleri 232 milyon \$ ve ortalama hissedar öz varlıkları 86 milyon \$ idi.
8. Hilelerin en çok bulunduğu endüstriler, %12 ile bilgisayar donanımı / yazılımı, %12 ile diğer üreticiler, %11 ile finansal hizmet tedarikçileri, % 9 ile sağlık bakımı ve sağlık ürünleri, her biri % 7 ile perakendeciler / toptancılar ile diğer hizmet tedarikçileridir. %3 veya daha fazla ile diğer endüstriler, madencilik / petrol ve gaz, telekomünikasyon, sigorta ve emlak sektörleriydi.
9. Hileye karışan şirketlerin % 78'i NASDAQ veya diğer borsa dışı piyasalarda kote edilmişti, şirketlerin hisse senetlerinin % 15'i New York Borsasının

da, % 7'si de Amerikan Borsasında işlem görmekteydi.

10. Mali tablo hilesi yapan şirketler genellikle sert sonuçlarla karşı karşıya kaldılar: (1) %36'sı hakkında iflas açısından dava açıldı , (2) % 15'i aktiflerinin büyük bir kısmını satıp diğer bir şirketle birleşme yoluna gitti yada yeni bir kontrol edici hissedara sahip oldu, (3) % 21'inin hisseleri hisselerin işlem gördüğü ulusal borsadan kaldırıldı, (4) % 24'üne diğer tazminat davaları açıldı.
11. Pek çok şirketin ya denetim komitesi yoktu yada denetim komitesi yılda iki defadan daha az toplanıyordu. Şirketlerin % 75'inin şirket dışı yöneticilerden oluşan bir denetim komitesine sahip olmasına rağmen komiteler genellikle sadece yıllık olarak toplanıyordu.
12. Yönetim Kurulu, içerideki kimseler yada "gri giysili" müdürler (şirketle özel bağları bulunan yada diğer şirketlerin müdürleri olarak hizmet veren önemli sahiplikleri bulunan ve az deneyimli dışarıdan birileri) tarafından yönlendirilmekteydi.
13. Şirketlerin yaklaşık %40'ında vekiller, müdürler ve/veya yetkililer arasındaki aile ilişkileri söz konusuydu. Kurucu, şirketin yönetim kurulundaydı yada şirketlerin yaklaşık yarısında ilk tepe yöneticisi veya ilk başkanı hala görevdeydi. Şirketlerin %20'sinden fazlasında, yetkililerin uyumsuz iş fonksiyonları bulunuyordu (örneğin, hem tepe yöneticisi hem de mali işler müdürü aynı kişiydi).
14. Bazı şirketler hile öncesi dönemlerde net zararla karşı karşıya bulunmaktaydı yada sadece başa baş noktasında faaliyette bulunuyordu. Finansal zorlama veya sıkıntı böylece hile açısından basınç faktörü oluşturdu. Şirketin hile periyodunun olduğu ilk yılda 175.000 S'lık net geliri vardı.
15. Mali tablo hileleri bazen bağımsız denetçiyi de bu işe karıştırdı. Denetçilerin 195 hile davasının 56'sında adı geçti. (56 davanın 30'u) denetçiyle ilgili bireysel iddalar veya (56 davanın 26'sı) denetim ihmali olduğunu ortaya koydu.
16. Bazı şirketler, hile boyunca denetçi değiştirdiler. Şirketlerin sadece %25'i, en son "temiz" mali tablo ve en son hile yapılan mali tablo arasındaki zaman çerçevesinde denetçi değiştirdi. Denetçi değişikliklerinin büyük bir çoğunluğu, hile dönemi boyunca meydana geldi (öyle ki hile boyunca iki farklı denetçi kullanıldı).
17. Hileye ilişkili sonuçlar buna karışan kişiler açısından

dan şiddetli oldu. Üst düzey yöneticiler kolektif davalarla ve şiddetli kişisel cezalarla sonuçlanan Sermaye Piyasası Kurulu (SEC) davalarına maruz kaldı. Önemli sayıda yöneticinin sözleşmesi sona erdirildi yada istifaya zorlandı. Bununla birlikte, nispeten pek az birey suçu kabul etti yada hapis cezaları çektiler.

Bu bulgular, İngiltere'deki Denetim Uygulamaları Kurulu'nca (APB) Birleşik Krallıkta yürütülen bir çalışmayla tutarlılık göstermektedir. APB de mali tablo hilesine ait iki temel durum ortaya çıkardı: (1) Çoğunlukla hile eylemi şirket yönetimince işlenmekte ve (2) mali tablo hileleri gerçek bir hırsızlığı ilgilendirmemekte ve kanuni denetçiler tarafından tespit edilmeleri muhtemel görünmemektedir. APB tarafından gözden geçirilen hile davalarından 14'ü şirket hesaplarını finansal olarak etkiledi. Bu 14 davada, üst kademe yönetimi önemli bir rol oynadı ve % 65'i hisse fiyatlarını artırmak veya zararları gizlemek için mali verileri yanlış olarak tablolara yansıttıklarını beyan ettiler.

5.Sonuç

Hile , kişilerin çalıştıkları işletmelerin varlıklarını kasıtlı uygulamalarla ele geçirerek haksız kazançlar elde etmeleri biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu kasıtlı uygulamalarla elde edilen kazançlar işletmenin parasını ya da malını doğrudan elde etme şeklinde olabileceği gibi, ödüllendirme, ikramiye alma gibi dolaylı yollarla da olabilmektedir.

"Mali tabloların denetiminde hilenin göz önüne alınarak değerlendirilmesi ile ilgili olarak SAS 82 ve daha sonra SAS 99 düzenlenmiştir. Bu standartla denetçinin hilenin önlenmesi ve ortaya çıkarması konusundaki sorumluluğu artmıştır"

Tarih boyunca denetçiler kamu oyunca işletmelerdeki hata ve düzensizlikleri ortaya çıkarmakla sorumlu görülmüşlerdir. Bu sorumluluk zaman içinde bir ta-

kim ekonomik ve sosyal gelişimler nedeniyle sınırlandırılmış fakat tamamen ortadan kalkmamıştır.

Yönetim tarafından yapılan ve salt kendilerine veya dar bir yapıda işletme sahiplerini avantajlı kılacak, bunun yanında diğer bütün üçüncü kişilere önemli zararlar verebilecek düzenlemeleri iki ana gruba ayırabiliriz:İşletmeyi olduğundan iyi gösterebilecek düzenlemeler ve işletmeyi olduğundan kötü gösterebilecek düzenlemeler.

Mali tabloların denetiminde hilenin göz önüne alınarak değerlendirilmesi ile ilgili olarak SAS 82 ve daha sonra SAS 99 düzenlenmiştir. Bu standartla denetçinin hilenin önlenmesi ve ortaya çıkarması konusundaki sorumluluğu artmıştır.

Hileyi tespit edebilmek için işletme tepe yönetimi, denetçiler, çalışanlar ve konuyla ilgililer belirtileri iyi tanımalı ve kesin kanıt elde edene kadar veya aksi ispat edilene kadar takibi elden bırakmamalıdır. Pek çok hile, belirtilerin iyi tahlili ve takibi sonucunda önceden ortaya çıkarılabilmekte, bu şekilde de işletmeleri bedeli ağır kayıplardan koruyabilmektedir.

Kaynakça:

Muranaka, Akira. Finanacial Statement Fraud and Organizational Factors. Brayn Scool Of Economics, 2004, s.16

Nejat Bozkurt, Mali Tablolarda İşletme Yönetimleri Tarafından Yapılan Muhasebe Hileleri, Muhasebe ve Finansman Dergisi, T.C.Marmara Üniversitesi Muhasebe Uygulama ve Araştırma Merkezi, Yıl 9-Sayı 12, Nisan 2000,

Nejat Bozkurt, 'İşletme Çalışanları Tarafından Yapılan Hileleri Doğuran Nedenler', Yaklaşım Dergisi, Sayı 92

R.Howard Davia, C.Patrick Coggins, John C. Wideman, Joseph T. Kanstantin, Management Accountant's Guide to Fraud Discovery and Control, John Wiley & Sons Inc., 1992,

K.M., Glasser, Auditing Made Simple, 1. Baskı, Bungay: Richard Clay Ltd., 1990,

Osman Fikret Arkun, İşletmelerde Muhasebe Denetimi, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Nihad Savaş Yayın ve Yardım Vakfı Yayınevi İşletmesi, Yayın 252, Çelçüt Matbaacılık, İstanbul 1975.

ARZOVA,S. B. ; "İşletmelerde Çalışanlar Tarafından Yapılan Hilelerin Kırmızı Bayraklar Yoluyla İzlenmesi", Muhasebe ve Finansman Dergisi, MUFAD, Avcıol Basım-Yayın, Sayı:20, Ekim 2003.

Türkçe Sözlük, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1998,

http://www.itkib.org.tr/hedef/200203_mart/arastirma1.htm, Nejat Bozkurt, Çalışanların Yaptıkları Yolsuzluklar, Bunların Ortaya Çıkartılması ve Önlenmesi.

Söyler Halil. İşletme Yönetimleri Tarafından Yapılan Hileler. www.alomaliye.com,2005

Erdoğan, Nurten. Hileler Karşılığında Denetçinin Sorumluluğu ve SAS No. 82, Muhasebe ve Denetime Bakış, Şubat 2002,

Leonard G. Weld, Peter M. Bergevin ve Lorraine Magrath, Anatomy Of A Financial Fraud.

Kıracı, Murat. Hile Risk Değerlemesinin ve Hileleri Bulmanın Denetimin Etkinliğindeki Rolü ve Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma, Muhasebe ve Denetime Bakış, Ocak 2005.

Albercht Steve, Albercht O. Chad,Fraud Exemination, Thomson South Western,2003